

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande

Datum 2020-08-10
Klassificering 1.1.4
Dnr RAÄ-2020-1169

Ert 2020-05-14
Er Ku2020/01036/KL

Yttrande över betänkandet Sveriges museum om Förintelsen (SOU 2020:21)

Kulturdepartementet har begärt Riksantikvarieämbetets yttrande över betänkandet Sveriges museum om Förintelsen (SOU 2020:21).

Sammanfattning

Utredningens förslag tillstyrks i huvudsak. Riksantikvarieämbetet avstyrker förslaget om att inrätta en ny myndighet utan förordrar att uppdraget att inrätta det nya museet ges till Forum för levande historia. Detta skulle inte utgöra ett hinder för att museiverksamheten kan lokaliseras till annan ort än myndighetens övriga verksamhet. Det finns ett värde i att verksamheten kan drivas på olika platser i samverkan med museer, universitet och högskolor, arkiv och andra institutioner – både analogt och digitalt.

Synpunkter

Riksantikvarieämbetet tillstyrker att ett museum om Förintelsen inrättas. Förintelsen är en del av det svenska kulturarvet och den svenska historien, även om den inte skedde här. Med ett museum kan vittnesbörd bevaras och tillgängliggöras för lång tid och för många människor. Hågkomst av Förintelsen handlar också om samtiden och framtiden, om växande antisemitism och rasism, högerextremism och kränkningar av människan och hennes rättigheter, och om kampen mot dessa kränkningar.

Riksantikvarieämbetet delar utredningens uppfattning att det nya museet ska ta utgångspunkt i överlevandes berättelser, med uppdraget att behandla Förintelsen i en bred historisk kontext, uppmärksamma olika grupper som föll offer för nazismen - judar, romer, politiska motståndare, homosexuella, funktionsnedsatta och andra grupper - belysa och problematisera Sveriges agerande i relation till Förintelsen och Nazityskland, kritiskt diskutera hur minnet av Förintelsen riskerar att missbrukas samt arbeta med andra samtidsfrågor relaterade till verksamhetsområdet.

Riksantikvarieämbetet
Storgatan 41
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090
Plusgiro 599 94-4
Bankgiro 5052-3620

Att samla in vittnesbörd från kvarvarande överlevande är bråttom och Riksantikvarieämbetet delar utredningens bedömning att det skyndsamt bör samlas in berättelser, föremål och annat material från överlevande med anknytning till Sverige, och att särskilda medel avsätts för detta. Uppdraget bör omgående ges till lämplig institution. Det är 75 år sedan andra världskriget slutade och det finns färre och färre överlevare kvar som kan vittna om Förintelsen och de konsekvenser som nazismen förde med sig.

En av utgångspunkterna för utredningens förslag ska enligt direktivet vara regeringens politik för museiområdet enligt propositionen Kulturarvspolitik (prop. 2016/17:116) och de bestämmelser som finns i museilagen (2017:563). Riksantikvarieämbetet konstaterar att utredningen har ett starkt historievetenskapligt forskningsperspektiv men att den har vaga resonemang kring det pedagogiska forskningsfältet liksom kring förmedling och pedagogisk verksamhet, som är avgörande delar av vad som definierar ett museum. För att leva upp till det kulturpolitiska målet att kulturarvet ska vara en angelägenhet för alla krävs insikt om målgrupperna. Inkludering, dialog, delaktighet, medskapande och samskapande är områden som museer såväl nationellt som internationellt diskuterar och utvecklar idag. Det saknas utvecklade resonemang om t.ex. vilka målgrupper verksamheten ska nå och hur ska museet arbeta för att Förintelsen ska bli en del av ett kulturarv som angår alla. Riksantikvarieämbetet saknar även analys och resonemang kring hur det nya museet kan agera digitalt, för såväl forskning som unga och då inte minst skolor. Ett nybildat museum kan i hög utsträckning ta tillvara de möjligheter som idag ges när det kommer till digitalt bevarande, digitalt tillgängliggörande och digital förmedling. Den typ av material som ett Förintelsemuseum samlar in ställer också särskilda krav i fråga om upphovsrätt och integritet för att kunna spridas digitalt. Dessa delar behöver utvecklas i beredningen av utredningens förslag.

Enligt direktivet ska Stockholmsdeklarationen (antagen vid Stockholms internationella forum om utbildning, hågkomst och forskning om Förintelsen i januari 2000) vara en utgångspunkt för det nya museets arbete. Utredaren ska också beakta att den museiverksamhet som föreslås även ska kunna arbeta i linje med rekommendationerna i International Memorial Museums Chapter (2012) som utfärdats av International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA). IHRA har rekommendationer för lärande om Förintelsen, Teaching and Learning about the Holocaust. I dessa betonas bl.a. vikten av att kunna sätta Förintelsen i relation till samtidsfrågor. Detta kunde ha fått större utrymme i utredningen.

För att nå målet att kulturarvet ska vara angeläget för alla behövs samverkan mellan forskning och pedagogisk förmedling. Riksantikvarieämbetet delar utredningens uppfattning att det nya museet måste besitta vetenskaplig kompetens men menar att detta kan ske på olika sätt. Principiellt bör forskning utföras vid lärosäten. Forskning kring Förintelsen sker idag vid många universitet och högskolor i Sverige och internationellt. Oavsett om museet har en egen professur och ett forskningsråd så kommer samverkan med andra lärosäten att vara nödvändig. Forskning som bedrivs vid statliga myndigheter har dessutom ibland diskuterats utifrån i vilken mån den är fri eller i vilken grad den påverkas av den statliga styrningen. Kvalitetssäkring av forskningen i form av t.ex. externa vetenskapliga råd är därför en viktig fråga liksom resultatspridningen.

Utredningens huvudförslag är att museet inrättas som en ny fristående myndighet dit viss verksamhet från Forum för levande historia (FLH) flyttas.

Riksantikvarieämbetet avstyrker detta förslag och förordar att FLH ges uppdraget att inrätta museet. Myndigheten har sitt ursprung i hågkomst av Förintelsen och har i många år bedrivit verksamhet kring Förintelsen och bör ses som expertmyndighet med kompetens och erfarenhet inom området. FLH har också breda kontaktnät, inte minst internationellt, vilket är väsentligt för fortsatt fördjupning och utveckling av teman kring Förintelsen. Att förnya och fördjupa FLH:s uppdrag till att även omfatta museiverksamhet torde vara högst genomförbart och mest kostnadseffektivt.

Om uppdraget att inrätta museet ges till FLH är det i sig inget hinder för att den nya verksamheten lokaliseras till annan ort än myndighetens övriga verksamhet. Även om Förintelsen inte skedde på svensk mark finns det platser med historisk betydelse i Sverige som kan bidra till att fördjupa museets verksamhet och den allmänna förståelsen av Förintelsen. Det finns dessutom värden i att museiverksamheten kan drivas på olika platser runt om i landet i samverkan med museer, arkiv och institutioner som t.ex. läns museerna och hela den regionala museistrukturen. Kunskap, forskning och förmedling kring Förintelsen, nazismen och dess konsekvenser liksom den växande antisemitismen, rasismen och andra kränkningar som sker idag, är en angelägenhet för hela landet. Erfarenheter, kunskap och samlingar finns på olika platser i Sverige, och många museer och andra institutioner är beredda att arbeta med teman och frågor kring Förintelsen. Detta engagemang bör tas tillvara och ett nytt museum bör liksom alla Sveriges nationella museimyndigheter ha en god samverkan med den regionala

museistrukturen. Dessutom skulle det bidra till att uppfylla regeringens kulturavspolitiska prioriteringar om att alla människor i alla delar av landet har rätt till det gemensamma kulturarvet och bidrar till dess utveckling.

Den nya museiverksamhetens samverkan med museer och institutioner i hela landet är stor vikt för kunskap om och hågkomst av Förintelsen. Riksantikvarieämbetet tillstyrker därför utredningens förslag om att avsätta medel för en nationell satsning på lokal museiverksamhet rörande samlingar och utställningar om Förintelsen och att det nya museet upprättar särskilda former för samverkan med länmuseerna. Detta skulle öka möjligheterna att fler får möjlighet att ta del av och delta i verksamheten. Länmuseerna - liksom andra museer - kan bidra med lokala perspektiv och vittnesbörd. Dessutom finns redan samarbete etablerat mellan länmuseerna och FLH samt Statens historiska museum avseende utställningen Speaking Memories. Riksantikvarieämbetet tillstyrker även utredningens förslag om särskilt samarbete med Stiftelsen Judiska museet för att bredda bilden av judisk historia i Sverige bortom Förintelsen. Judiska museet har också samlingar som är relevanta för det nya museet.

Vidare föreslår utredningen att museet får i särskilt uppdrag att inventera och dokumentera vittnesmål från romer i Sverige om Förintelsen i samverkan med universitet eller högskola, romska organisationer i Sverige och relevanta internationella institutioner. Det finns få vittnesmål om romers utsatthet under Förintelsen och därför bör en särskild satsning och särskilda medel avsättas för detta. Riksantikvarieämbetet tillstyrker detta förslag.

Som utredningen konstaterar finns behov av att samla in och tillgängliggöra föremål och arkivmaterial med koppling till Förintelsen. Detta menar Riksantikvarieämbetet kan göras i bred samverkan med museer, universitet och andra institutioner och behöver inte nödvändigtvis innebära att det nya museet i sig måste ha så mycket material som möjligt. Materialet kan förvaras och tillgängliggöras vid olika museer samtidigt som det nya museet bildar en nod för kunskap, forskning och förmedling och stöttar andra museer och institutioner i att sammanställa och tillgängliggöra befintliga samlingar, inte minst digitalt, men också i t.ex. gemensamma utställningar och program. Riksantikvarieämbetet ser ingen anledning till centralisering av ett sådant material utan ser snarare fördelarna med att många institutioner arbetar med olika teman kring Förintelsen.

Detta leder vidare till förslaget om det fysiska museet där utredningen föreslår att en ny byggnad skapas. Det finns en vana och tradition av att tänka byggnad när vi tänker museum. Att skapa en ny byggnad kan väcka intresse både nationellt och internationellt men medför samtidigt en risk att inrättandet av det nya museet drar ut på tiden och att kostnaderna ökar. Riksantikvarieämbetet menar istället att Sveriges museum om Förintelsen kan verka på olika platser, i samverkan med såväl museer som målgrupper, och fungera som en nod för kunskap och förmedling kring Förintelsen - både analogt och digitalt. Det viktigaste är att verksamheten kan komma igång så snabbt som möjligt, särskilt när det gäller insamling av vittnesbörd från kvarvarande överlevande. Den samverkan som Riksantikvarieämbetet förordar med museer och institutioner torde också föra med sig att behovet av nya ytor för samlingar etc. minskar för det nya museet. Den kan kanske till och med bidra till att utveckla tankarna kring vad ett museum kan vara i framtiden.

Detta beslut har fattats av riksantikvarien Lars Amréus efter föredragning av samordnaren Eva Hansen. Även överantikvarien Knut Weibull och stabschefen Torsten Hökby har varit med om den slutliga handläggningen. Beslutet har signerats elektroniskt och saknar därför underskrifter.

Lars Amréus

Eva Hansen

Kopia till: Ku/KL@regeringskansliet.se